

Hezam Leila Melinda

A közvetítői eljárás alkalmazásának lehetőségei a hazai büntető igazságszolgáltatási rendszerben

Possibilities of Using the Mediation Procedure in the Domestic Criminal Justice System

Összefoglalás

A hazai közvetítői eljárás jogi szabályozása az elmúlt néhány évben olyan változásokon esett át, amely alapján joggal következtethetünk arra, hogy a közvetítői eljárás kiterjesztése Magyarországon érvényesíteni kívánt jogalkotói cél. Ezt igazolja, hogy a büntetőjogi mediáció már akkor is igénybe vehető, ha a szóban forgó bűncselekményt a törvény nem fenyegeti 5 évnél hosszabb tartamú szabadságvesztés büntetéssel. Ebben az esetben a büntetés korlátlan mértékben enyhíthető. A jelenlegi hazai szabályozásban azonban kizárt a büntetőjogi mediáció akkor, ha az elkövető többszörös visszaeső, de nem lehet igénybe venni akkor sem, ha az elkövető jogerős bírói ítélettel szabadságvesztés büntetését tölti. A mediáció tehát – a folyamatos kiterjesztési igény ellenére – még mindig szűk körben alkalmazott intézmény, pozitív hozadékai, így az áldozat és elkövető által megélt trauma közös feldolgozása, a jóvátétel lehetőségének biztosítása, vagy éppen a társadalmi kötődés előmozdítása nincsenek maradéktalanul beépítve a büntetés-végrehajtási intézetek reintegrációs politikájába. A büntetés-végrehajtási intézetek a mainstream reintegráció eszköztárát alkalmazzák, különös tekintettel az oktatást és a munkavállalást magába foglaló foglalkoztatásra.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: K14; K15; K19; K49

Kulcsszavak: mediáció, mainstream reintegráció, társadalmi érték, kompetenciafejlesztés, reintegrációs stratégia, viselkedéskorrekció

DR. HEZAM LEILA MELINDA, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. jogi munkatársa
(hezam.leila@gmail.com).

Summary

The legal regulation of the Hungarian mediation procedure has undergone changes in the last few years, based on which we can rightly conclude that the extension of the mediation procedure is the legislative goal to be enforced in Hungary. This is confirmed by the fact that criminal mediation can be used even if the crime in question is not threatened by the law with a penalty of loss of liberty of more than five years. In this case, the penalty can be reduced indefinitely. However, criminal mediation is excluded in the current domestic legislation if the offender is a backslider, but it cannot be used even if the recidivist is serving a prison sentence with a final judicial judgment. Mediation, therefore, despite the constant need for extension, is still a narrowly applied institution, its positive benefits, such as the joint processing of the trauma experienced by the victim and the perpetrator, the provision of the possibility of reparations, or even the promotion of the repository attachment are not fully integrated into the reintegration policy of the penitentiary institutions. Correctional institutions use the toolkit of mainstream reintegration, with a particular focus on employment involving education.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: K14; K15; K19; K49

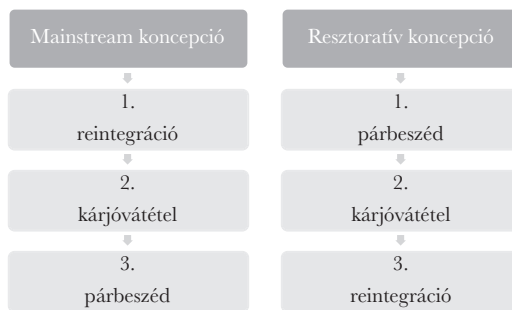
Keywords: Mediation, mainstream reintegration, social value, competence development, reintegration strategy, behavior correction

REINTEGRÁCIÓS STRATÉGIA A HAZAI BÜNTETŐ-IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Egy jól működő társadalom igazságszolgáltatási rendszerében a jogállami büntetőjog a büntetés és a reintegráció koncepciójára egyaránt épít. Az így kialakult többpólusú igazságszolgáltatási rendszerben a mainstream-típusú reintegrációs politika egyre inkább meghaladottá válik. Mindez olyan új alapokon nyugvó büntetőügyi szemlélet kialakítását hívta életre, amely már nem áll meg a hagyományos kompetenciafejlesztésre irányuló büntetés-végrehajtási tevékenységek (oktatás, munkavállalás) horizontján. Az új alapokon nyugvó szemlélet kibontakozásával a reintegráció fókuszja egyre inkább eltolódik az inter- és multidiszciplináris tudományok, így a kriminálpszichológia, a szociálpszichológia, vagy a kriminálpedagógia által támogatott személyiségfejlődés folyamatai felé, horizontja pedig egyre markánsabban kiterjesztésre kerül a társadalmi kapcsolatok rendszerére. A társadalmi visszailleszkedés hosszú távú eredményességéhez nélkülözhetetlen a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) reintegrációs szemléletének kiszélesítése, a jelenlegi stratégia újragondolása, a társadalmi kötődést segítő programok hatékonyabb beépítése a bűnmegelőzési programokba, valamint a fogvatartottak részvételi szándékának motiválása. Noha a témában releváns hazai büntetőügyi tanulmányok csaknem mindegyike foglalkozik a reintegráció lehetséges eszközeinek elemzésével – és teszik ezt egyre bővülő eszköztár bevonásával – a személyiségfejlődésre fókuszáló stratégia mégsem terjedt el széleskörűen. Éppen ezért szükség van a reintegrációs eszközrendszer alternatív dimenzióinak és gyakorlati hasznosíthatóságuknak mélyreható tanulmányozására, különös tekintettel a mediációra, amely a kapcsolati rehabilitáció útján jelentős reintegrációs hatásokkal bírhat.

A személyiség fejlődésére koncentráló, több tudományterület által támogatott reintegrációs koncepciók jelenleg is fellelhetők a hazai szakirodalomokban, az állam és a társadalom oldalán egyaránt megjelenő reintegrációs igény az elméletek gyakorlati integrálására és a módszerek folyamatos innovációjára készíti a bv. intézeteket. Teszik ezt azzal a céllal, hogy prosperáló eredményekkel támogassák a fogvatartottak társadalomba való visszavezetését. Ezeknek a módszereknek a komplex, stratégiai szintű alkalmazása, és szisztematikus elemzése azonban még várat magára. Felvetődhet a kérdés, hogy miért ilyen fontos a reintegráció interdiszciplináris szemlélete. A válasz ezen módszerek személyiség-transzformáló hatásában keresendő, mivel a jól kialakított reintegrációs folyamat az elkövetőből bűnbánót, az áldozatból túlélőt, a konfliktusból pedig közösséget alakíthat ki. A hazai bv. intézetek reintegrációs paradigmaváltásának kedvez a Nemzeti Bünnmegelőzési Tanács 2023-ig terjedő stratégiájának megalkotása, amely Magyarországon a szabadságvesztés alatt innovatív programok alkalmazását szorgalmazza. A stratégia egyediségét az adja, hogy a fogvatartottak személyiségének, személyes kompetenciáinak, szociális képességeinek fejlesztésével irányozza elő a bűnműtélés visszaszorítását. A jelenleg alkalmazott reintegrációs direktívák minőségi javítása mellett azonban szükség van az új, alternatív eszközök felé való nyitásra és a resztoratív szemlélet bevezetésére. A resztoratív (helyreállító) szemlélet abban tér el a mainstream reintegrációtól, hogy kiindulópontja a bűncselekmények újra értelmezése, amelyben a bűncselekmény olyan interperszonális konfliktust jelent, amely kárt okoz az emberi kapcsolatokban (Christie, 1977). A resztoratív jelző a szemlélet elsődleges céljára irányul, amely nem más, mint a megsértett (társadalmi és kapcsolati) rend visszaállítása (Barabás, 2020).

1. ábra: A mainstream és a helyreállító igazságszolgáltatás paradigmaváltása

Forrás: Kerecsi, 2011 alapján, szerző szerkesztése

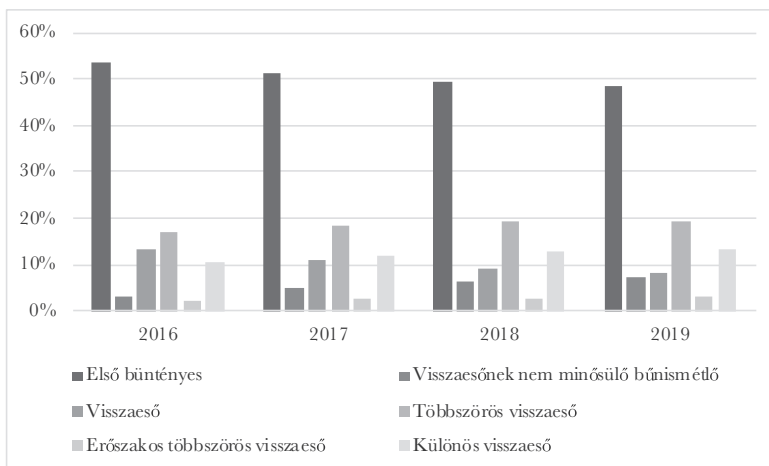
A mainstream koncepcióhoz képest a paradigmaváltás előnye abban áll, hogy az előre sorolt párbeszédnek a sikeres reintegráció természetes következménye lehet. A felek közötti párbeszéd és a reintegráció közötti összefüggést pedig a mediáció indukálta személyiségtranszformáló tényezők teremthetik meg. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy egy társadalmi párbeszédre épülő program, jelen esetben a mediáció jelentős mértékben támogathatja az eredményes reintegrációs keretrendszer hosszú távú fenntartását (Duff, 2001).

REINTEGRÁCIÓS HELYZETKÉP MAGYARORSZÁGON, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A MAINSTREAM REINTEGRÁCIÓRA

A hazai bv. intézetekben átlagosan 7.400 fő fogvatartott tölti szabadságvesztés-büntetését börtön végrehajtási fokozatban (ez az átlagos fogvatartotti állomány 55%-a). Ezzel szemben a büntetésüket fegyház fokozatban töltők aránya mintegy 34%, azaz átlagosan a fogvatartottak 34%-a van kivéve a szigorúbb végrehajtási fokozat destruktív hatásainak, a markánsabb társadalmi elszigetelődésnek. Kedvezőnek tekinthető ugyanakkor, hogy miközben a 2020. évben a megelőző évhez képest mintegy 3%-kal emelkedett a fogvatartotti összállomány, a fegyház fokozatban büntetésüket töltők száma éppen ennyivel csökkent (a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának tájékoztatása alapján). A fogvatartottak – különös tekintettel a hosszútávú büntetésű fogvatartottakra, akik büntetésüket fegyház fokozatban töltik – reintegrációs szempontból folyamatos és komoly kihívást jelentenek a hazai bv. intézetek számára, hiszen esetükben a szabadságtól való megfosztottság, a környezettől való izoláció, a kapcsolatok hiánya, valamint egyéb deprivációs hatások fokozottan érvényesülnek. Mindez pedig hátrányosan befolyásolhatja a fogvatartott személyiségét. A párbeszédre, a megbánásra és morális szembesülésre épülő közvetítői eljárás azonban alkalmas eszköze lehet ezeknek a negatív hatásoknak a mérséklésére, még abban az esetben is, ha a mediációs eljárás igénybevétele nem jár a szabadságvesztés büntetés azonnali felfüggesztésével, vagy a fogvatartottak által egyébként kívánt kedvezményes intézkedésekkel.

A társadalmi visszaileszkedést célzó módszerek és reintegrációs modellek esetében különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a fogvatartás okozta személyiség- és magatartás problémákra a bv. intézetek megfelelően reagáljanak. A hosszú tartamú szabadságvesztés okozta visszaileszkedés küzdelmét igazolja a visszaesők aránya.

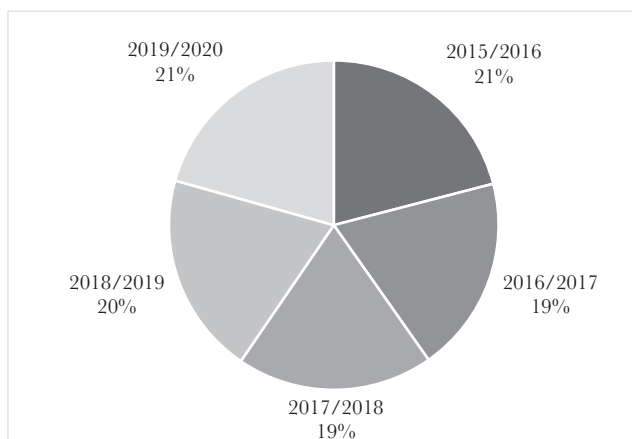
2.ábra: Első büntényes elkövetők és visszaesők megoszlása a teljes fogvatartotti állományhoz viszonyítva (%)

Forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2016-2020. évi szám, szerző szerkesztése

A fogvatartottak több mint 51%-a első büntényes elkövetőnek számít a vizsgált években, a visszaesők aránya pedig csökkenő tendenciát mutat. Az első pillantásra meggyőző statisztikát azonban érdemes tovább vizsgálni, a különös visszaesők aránya ugyanis tendenciaszerűen növekszik. Hasonlóképpen alakul a többszörös visszaesők aránya. Kijelenthetjük tehát, hogy a bűncselekmény elkövetésének visszaszorítására irányuló kriminálpolitikai törekvések feltételezhetően nem eredménytelenek, azonban az újabb bűncselekmény elkövetésének szignifikáns mértékű visszaszorítását, és annak stabilizálását a jelenlegi bv. intézkedések nem eredményezik. A bv. intézeti reintegráció jelenlegi modelljében az oktatás és a munkavállalás dominál, amely arra enged következtetni, hogy a bv. intézetek elsősorban a munkaerőpiacra való belépés sikerének előmozdításában látják a társadalmi kötődés kialakulását (Schmehl, 2015). A reintegráció ezen formáitól várt eredményeket támasztja alá az oktatásban és a munkavállalásban részt vett fogvatartottak adatai is.

3. ábra: Oktatásban résztvevő fogvatartottak aránya (%)

Forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2020. szám, szerző szerkesztése

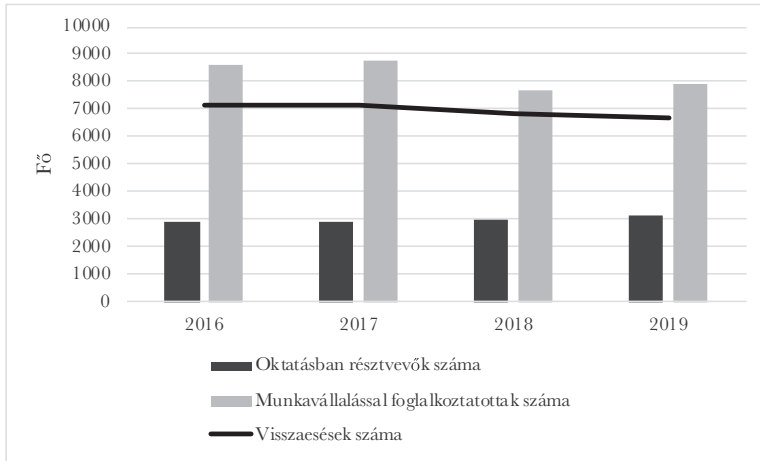
A teljes fogvatartotti állományhoz viszonyított oktatásban részt vett fogvatartottak arányában a 2016/2017. tanévtől egészen a 2019/2020. tanévig permanens emelkedés figyelhető meg. A képzés jellegét tekintve a fogvatartottak jellemzően elsősorban középiskolai képzésben (40%), valamint szakképzésben vesznek részt (30%). Általános iskolai képzés (29%) és felsőfokú képzés (1%) folytatásában csekély mértékben érdekeltek a fogvatartottak.

Megjegyzendő, hogy a mainstream-reintegráció körében a bv. intézetek a munkavállalás kedvező hozadékára éppúgy építenek, mint az oktatásra. Éppen ezért az intézeteknek folyamatosan törekedniük kell arra, hogy a megfelelő számú munkáltató, az elérhető legtöbb álláshely biztosításával álljon rendelkezésre (Szakolczai, 2015). Ezt erre a célra létrehozott – elsősorban ipari és mezőgazdasági profillal rendelkező – gazdasági társaságokkal, bv. intézeti foglalkoztatással, és ún. public-private partnership (PPP) típusú munkáltatással, azaz az állam és a magánszféra közötti partnerség útján biztosítják a bv. intézetek. Annak megállapítása

érdekében, hogy a mainstream alapú reintegrációs modell hatékonynak tekinthető-e, célszerű megvizsgálni az oktatásban és a munkavállalásban résztvevők, valamint a visszaesők számának korrelációját.

Megjegyzendő azonban, hogy a visszaesés és a fogvatartotti létszám alakulásában meghatározó tényező lehet a szigorító büntetőpolitika, amivel a kilátásba helyezett jogalkotói cél, hogy visszatartó erejű büntetési tételekkel megelőzhetővé váljon a bűncselekmény elkövetése.

4.ábra: Mainstream reintegráció és visszaesés közötti összefüggés

Forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2020. szám, szerző szerkesztése

Amíg az oktatásban résztvevő fogvatartottak száma enyhe, de folyamatos emelkedést mutat, a fogvatartottaknak pedig átlagosan több mint a fele vállal munkát, addig a visszaesés – beleértve a visszaesőket, a különös visszaesőket és a többszörös visszaesőket is – üteme jóval csekélyebb intenzitású (átlagosan 3%), a korreláció tehát gyenge. A jelenlegi reintegrációs modellben alkalmazott programok hatékonyságának növelési igényét tehát megfelelően igazolják a statisztikai eredmények. A reintegrációs politikának a mediáció elemével való kibővítése azonban megfelelően támogathatja a hazai kriminálpolitikai célokat rövid-, közép- és hosszú távon egyaránt.

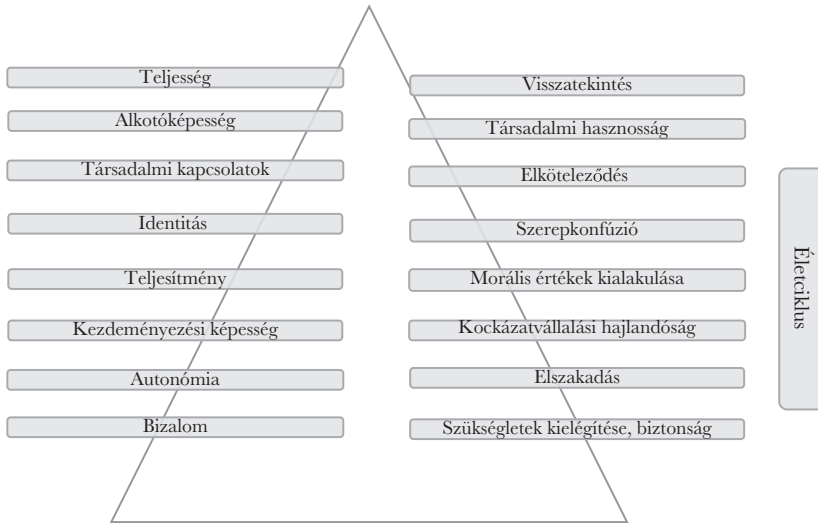
A MEDIÁCIÓ GYAKORLATI ALKALMAZÁSÁNAK KISZÉLESÍTÉSE, PARADIGMAVÁLTÁS IGÉNYE A HAZAI BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Magyarországon 2007. január 1-je óta van lehetősége a jogalkalmazó szervezeteknek a büntetőügyi mediációra, 2014. január 1-jétől pedig már a társadalomra kevésbé veszélyes cselekmények, azaz a szabálysértések esetében is lehetővé vált a mediáció alkalmazása. Természetesen közvetítői eljárás igénybevételére nem kizárólag büntetőügyekben van lehetőség, a polgári perekben már ezt megelőzően is lehetséges volt a jogintézmény alkalmazása (Barabás, 2020). Fontos azonban megjegyezni, hogy az eljárások alkalmazói elsősorban az

áldozatot helyezik a figyelem középpontjába, őt segítik sérelmei feldolgozásában. Noha a büntetőeljárás nélkülözhetetlen eleme az áldozat támogatása, nem hagyható figyelmen kívül, hogy az elkövető számára éppolyan segítséget nyújthat a mediáció a társadalmi visszailleszkedéshez, mivel hozzájárulhat a bűncselekménnyel való szembenézés, a felelősségvállalás, és a morális ítéletalkotás kialakulásához. Az új jogintézmény bevezetését az tette lehetővé, hogy a 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárás törvénybe büntethetőséget megszüntető okként iktatta be az ún. tevékeny megbánást, amely a mediációs eljárás szerkesztésének (Barabás, 2020). A mediációs eljárás kiszélesítését jelenti a Büntetés-végrehajtási Kódexben való megjelenése. A Kódex 171. §-a kiterjesztette a mediációs eljárás alkalmazását a fogvatartottak egymás közötti sérelmeik rendezésére. E szerint a fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt másik elítélt sérelmére megvalósított fegyelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, illetve a fenytés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt.

A pedagógiai optimizmus alkalmazása továbbra sem garantálja a bűnismétlés elkerülését, de segítheti azt (Lőrincz, 2018). Átformálhatja a helytelenül rögzült gondolkodásmódot és segíti a társadalomba való visszavezetést, képes továbbá a „személyiség mélyéig hatolni”, de akár képes hozzájárulni pro-kriminális attitűd csökkentéséhez is. A hazai bv. intézetekben szükséges reintegrációs paradigmaváltást, azaz a mediáció reintegrációs eszközként való bevezetését indokolja továbbá a mediáció számos előnye. Ilyen például, hogy a felek annyi időt fordítanak a konfliktus megoldására, amennyire valóban szükségük van. A felek számára tehát adott a lehetőség, hogy innovatív megoldásokkal kezeljék az érdeksérelmet. Az eljárás rugalmas, amely sajátosság segíti a konfliktus valamennyi dimenziójának kezelését, és megerősíti a felek között kialakítani kívánt megállapodás fenntarthatóságát. A mediáció utat nyit továbbá az egyéni rehabilitáció, azaz az elkövető személyiségének, helytelen magatartási mintázatainak helyreállításához, s így végső soron a társadalmi visszailleszkedés sikeréhez (Colson, 2021). A hazai bv. intézeti paradigmaváltással tehát megvalósíthatóvá válna mindaz, amelyre a formális igazságszolgáltatási rendszer nem képes, megeremti az elkövető és az áldozat közötti konfliktus feloldásának lehetőségét. Az átélt bűncselekmény közös feldolgozása pedig kétségkívül hozzájárulhat a visszailleszkedéshez (Resch, 2014). Éppen ezen pozitív hatások igazolják, hogy a mediáció szabadságvesztés ideje alatti alkalmazása új fordulatot hozhatna a visszaesési statisztikában. A társadalmi visszafogadás ugyanis többirányú erőfeszítéseket kíván, így fontos a börtönből szabaduló személy megfelelő hozzáállása (bűnismétlés elkerülése iránti igény, megbánás, stb.), de éppúgy elengedhetetlen a környezet visszafogadó, megbocsájtó reakciója is (Kerezsi, 2011). Azzal azonban, hogy az állam a felek között fennálló, és a büntetés-végrehajtás látószögébe került konfliktust kivonta a társadalom hatóköréből, elvonta a közösségtől annak lehetőségét is, hogy a megbillent jogrendet maga állítsa helyre, a sértett pedig elvesztette annak lehetőségét, hogy részt vegyen a konfliktus feloldásában (Christie, 1991). Ebben rejlik a büntetés-végrehajtás preventív funkciója, tehát nemcsak a már megtörtént, hanem a jövőbeni bűncselekményektől is védenie kell a társadalmat (Koósné, 2015).

5. ábra: Társadalmi visszailleszkedés garanciális tényezői a bv. intézetekben

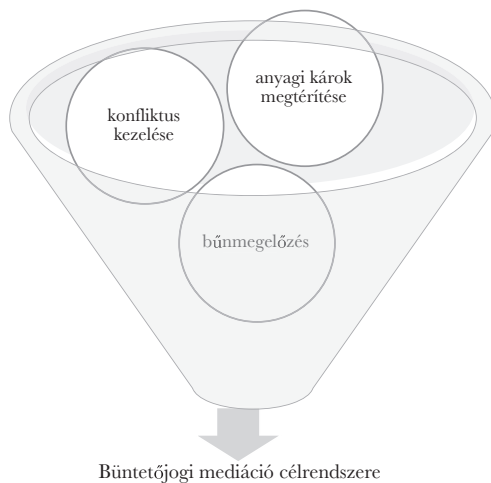

Forrás: szerző szerkesztése

A társadalmi visszailleszkedést támogató programok szükségszerűen sokrétűek, hiszen az egyéni kvalitásokra, az elkövető személyiségére, és a társadalmi kapcsolatok helyreállítására is kell fókuszálni. Ebből következően fontos megjegyezni, hogy a 5. ábra szerint szorgalmazott intézkedéseknek egyidejűleg, egymás mellett működve kell segíteni a társadalmi visszavezetést. A folyamat azonban kizárólag akkor lehet hosszú távon is sikeres, ha az elsajátított elvek kilépve az ideológia mezejéből, internalizáció útján belső meggyőződésé válnak. A közvetítói eljárás meglehetősen diverzifikált, így több figyelemreméltó módszerrel támogathatná a fogvatartottak társadalomba való visszavezetését (Vári, 2008).

Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium statisztikai közleménye szerint 2007 és 2018 között közel 60.000 büntetőügyben rendeltek el közvetítói eljárást, a befejezett ügyek átlagosan 85%-ában kötnek a felek megállapodást, míg a megkötött megállapodások közel 90%-át teljesítették. Szabálysértési ügyekben 2014 és 2018 között mintegy 11.000 esetben került sor közvetítói eljárás elrendelésére. Szabálysértési mediációban a befejezett ügyek 50-60%-ában kötnek megállapodást a felek és a megállapodások több mint 85%-át teljesítik¹. A bemutatott statisztikai eredmények a büntetőügyi mediáció alkalmazásának széleskörű létjogosultságát igazolják, eredményessége pedig ezek alapján prognosztizálható a büntetés-végrehajtási szakban is.

6. ábra: Büntetés-végrehajtási mediáció várt társadalmi hatásai

Forrás: szerző szerkesztése

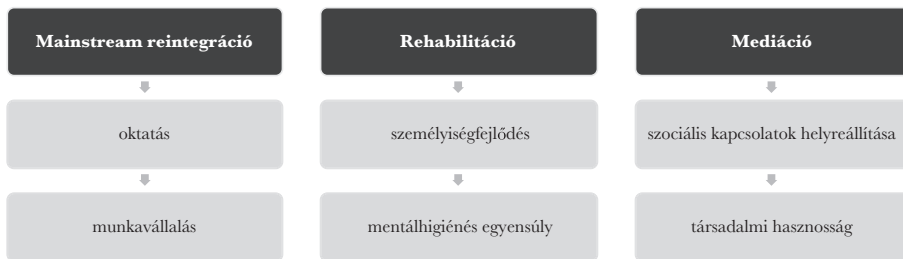
A BŐVÍTETT HATÓKÖRŰ MEDIÁCIÓ ALKALMAZÁSA ÉS MÓDSZERTANA A MAGYARORSZÁGI MULTIDISZCIPLINÁRIS KUTATÁSOK ALAPJÁN

Hecker-Réz Róbert, a keresztény alapokon nyugvó vezetélmélet, pasztorálpszichológia, valamint mediáció tudományterületének jeles hazai képviselője, az ún. autokeirikus terápiás módszer gyakorlati hasznosíthatóságát emeli ki a 2021. évben megjelent munkáiban. A keresztény szemléletre építő autokeirikus terápiás módszer olyan pszichopedagógiai látásmód, amelyben a helytelenül rögzült kommunikációs minta elhagyása annak érdekében szükséges, hogy a felek közös céljának megvalósulását segítő interakció elkezdődhessen. A mediáció kontextusában interpretálva az autokeirikus módszert, a mediáció az egészséges önértékelés, valamint a másik fél megértésének képessége a kommunikációs eszköztár fejlesztésének segítségével. Az autokeirikus módszer tehát a már dedikált társadalomtudományi gondolatok új, multidiszciplináris környezetbe való átültetése, amelynek célja a felek közötti kommunikációs koordinátarendszer keretein belül történő olyan beavatkozási pontok kijelölése, ahol a felek egymástól való elzárkózása együttműködéssé alakul át. Ebből következően a mediáció során kulcsfontosságú a rosszul rögzült kommunikációs hagyományok strukturális felülvizsgálata, azaz annak feltárása, hogy mely területeken követnek az eljárásban részt vevő felek olyan viselkedésmintákat, amely nem egyéni, azaz belső meggyőződésből, hanem valamely tanult szerepből vagy azt alakító körülményekből származnak (Hecker-Réz, 2021).

A belső meggyőződés az egyéni döntésekben tetten érhető jelenség, amely a személyiség integráns részeként éppen azt fejezi ki, ahogyan az érintett fél adott helyzetben gondolkodik, mérlegel, kommunikál. Az ilyen lelkiismereti alapokon nyugvó döntési mechanizmusok alakításával tehát a felek közötti kommunikáció fejleszthető, a mediációs eljárás eredményessége pedig kedvező irányba terelhető. Ebből következően a büntetés-végrehajtás területén alkal-

mazott mediáció nem csak rövid távon lehet eredményes, hiszen támogatja a felek közötti sérelem helyreállítását, de hosszú távon is érvényesülhetnek előnyei, tekintettel arra, hogy segíti a felekben kialakult, jogsérelem okozta szorongás és félelem feloldását. Mindemellett a fogvatartott számára a társadalmi értékekre épülő lelkiismereti döntéshozatal fejlesztését is segíti, amely végső soron hozzájárul a jogkövető magatartáshoz (Hecker-Réz, 2021). A fogvatartott reintegrációs törekvéseit segíti a mediáció továbbá azzal, hogy a kooperatív és fegyelmezett magatartást igénylő folyamat során az érintett együttműködési hajlandósága, az empatikus készsége, valamint a problémamegoldó készsége is fejlődhet, mely készségek a társadalmi visszailleszkedés sikerének rendkívül fontos alkotóelemei (Feuer, 2008). A fentiekből következően a büntetés-végrehajtás alatti mediáció nem csak korrekatív, de preventív jellegű módszerként is értelmezhető. Fontos azonban megemlíteni a mediáció – vagyoni kár megtérítésén és a nem vagyoni kár okozta sérelem feldolgozásán túlmutató – sértett számára is előnyös hatásait. Erikson (1991), a szociális fejlődéstudomány megalkotója, az ember fejlődését nyolc szakaszra osztva állapította meg az egyes életszakaszokra jellemző ún. alapkönfliktusokat. Tézise szerint az egyén a fejlődési folyamatából úgy kerül ki egészségesen, hogy egyéni értékrendje és ítélőképessége megerősödik. A jól megoldott konfliktus eredményeként kialakulhat az egyénben a bizalom, az autonómia, a kezdeményező-készség, valamint a kompetencia, amely a jövőbeli konfliktusok megoldásában megfelelően hasznosítható. Jóllehet Erikson a személyiségről ír, a személyközi kapcsolatokra éppúgy érvényesíthetőek a megállapításai (Lovas-Herczog, 2019). A mediáció éppen ennek a szociális fejlődési folyamatnak az elakadásaira világíthat rá. A reintegrációs hatáskörrel rendelkező mediációs eljárás során tehát döntő jelentőséggel bír a kommunikációs csatorna hatékonysága. Fontos megjegyezni, hogy utóbbi sikerét azonban jelentős mértékben determinálhatja az érintett felek személyisége, azaz az eljárásban résztvevő személyek autonómítása. Az autonóm személyt dialogizálásában értékrendszere irányítja, amely alapján állást foglal, döntéseiért felelősséget vállal (Maier-Wrana, 2008).

7. ábra: Mediáció eredményességét determináló személyiség típusok kommunikációs ismérvei

Forrás: Hecker-Réz, 2021 alapján szerző szerkesztése

Amíg a stabil autonómiával rendelkező személy rendelkezik az eredményes (azaz a meg egyezéssel záruló, valamint a konfliktus feloldását eredményező) mediációhoz szükséges kommunikációs kompetenciákkal, addig a labilis autonómiával bíró személy esetében a kommunikációs folyamat számos nehézséget rejt magában. A labilis autonómiával rendelkező személy ugyanis interaktív, együttműködő és szociatív vonásait egyre inkább elvesztő egyén.

A labilis autonómiával bíró, mediációban részt vevő személyek jellemzően négy modellben leírható kommunikációs mintával rendelkeznek. A passzív magatartási modellben az érintett személy önmagát leértékelő, az egyéni kezdeményezésről lemondó viselkedésséjegyekkel rendelkezik, ebből következően a másik fél magatartását eltűri, az együttműködés lehetőségéről pedig lemond. Ezzel szemben a kontroverz magatartásmintát követő személy a nézeteltérést kereső, provokáló kommunikációval rendelkezik, a felek közötti megközelítések közötti szakadék növelésére törekszik. A kontroverz magatartáshoz hasonlító agresszív viselkedésmintát folytató személy kommunikációs ismérve az ellenséges, erőszakos viselkedés, mivel a vele kapcsolatban lévőkben riválist lát, így nem csak az együttműködésre, de a másik látásmódjának megértésére sem képes. Végül az expanzív-típusú kommunikációs stratégiát alkalmazó személy kapcsolataiban a másik fél bekebelezésére való törekvés, valamint az ún. kommunikációs egyeduralomra törekvő viselkedés érvényesül (Hecker-Réz, 2021). Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtásban felmerülő sérelmek jellegéből következően a sérelmek rendezéshez nem csak egy kívül álló harmadik személy, azaz a mediátor működése szükséges, hanem kiemelt figyelmet érdemes fordítani a kommunikációra, valamint a felek által tanúsított magatartásmintára – mivel ezek a mediáció sikerét meghatározó tényezők – a kommunikációs kompetenciák azonosítása és azok szükség szerinti fejlesztése rendkívül fontos feladat. Éppen ezért, kiterjesztett hatókörű mediációval, azaz a multidiszciplináris tudományterületek által támogatott társadalomtudományi módszerekkel (így a kommunikáció fejlesztésével) növelhető lenne az eljárás hatékonysága.

Az egyéni kommunikációs stratégia korrekciója mellett a tárgyalási folyamatban részt vevő személyek megfelelő pozicionálása is kulcsfontosságú tényező. A pozicionálási folyamat létjogosultságát igazolja, hogy a mediáció során a felek az egyéni szinten már megszokott, jellemzően kontroverz kommunikációs stratégiáikat, módszereiket használják. Az innovatív alapokon nyugvó mediáció azonban a pozicionálási tárgyalást érdek- és értékalapú tárgyalássá transzformálja. Ebben a folyamatban van döntő szerepe a mediátornak. Amennyiben az érdek- és értékalapú kommunikáció folyamatában a felek érdekei és szükségletei tisztázódnak, megváltozhat a felek közötti kommunikáció minősége, amelyben előtérbe kerül a felek megoldás irányába tett erőfeszítése. A mediációban résztvevő felek által megfogalmazott érdekek és érzelmi szükségletek mentén pedig közösen tudnak haladni a konfliktus megoldása, és a trauma közös feldolgozása felé vezető úton (Deák, 2020).

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN HASZNOSÍTHATÓ MEDIÁCIÓ GYAKORLATI ALKALMAZÁSÁNAK ALAPPILLÉREI

Egy társadalmat, egy közösséget, és a benne élő embereket jól jellemzi, hogy vitás kérdéseiket, kríziseiket hogyan rendezik, milyen konfliktuskezelési eljárásokat alkalmaznak (Lovas-Herczog, 2019). A mediáció éppen a társadalom kríziskezelési állapotának leírására alkalmas eszköz, sőt a megfelelő beavatkozási pontok azonosítását követően a konfliktuskezelési mechanizmusok fejleszthetőek is. *Thomas és Külmann* (1974) a személyközi konfliktusok kezelési módszereit a krízist kiváltó okok alapján különböztette meg, egyúttal rávilágítottak a konfliktuskezelési folyamatban együttesen jelen lévő kettős dimenzióra, azaz önérvényesítés

és az másik fél szükségleteire való odafigyelés feladatára. Ennek megfelelően a büntetés-végrehajtásban hasznosítható mediáció első alappillére – a fentiekben részletezett kommunikációs stratégia felülvizsgálata és kommunikációs mechanizmusok egyéni korrekcióján túlmenően – a kialakult konfliktust kiváltó okok azonosítása, azaz a jogsértést előidéző motivációk tisztázása.

8. ábra: A konfliktus típusai

Forrás: Lovas-Herczog, 2019 alapján szerző szerkesztése

A mediáció folyamatának második alappillére a felek közös érdekének megtalálása, amelynek pozitív hozadéka, hogy a felekben fejlődhetnek a konfliktus megoldását segítő kooperatív készségek. Jóllehet, az érintett felek különböző érdeke gyakran olyan látszólagos érdekellentétet feltételez, amely a közöttük húzódó konfliktus megoldhatatlanságának irányába mutat, számos esetben éppen a pártatlan harmadik fél, a mediátor tudja kimozdítani a feleket pozíciójukból és segíti őket a közös érdek megtalálásában (Lovas-Herczog, 2019).

ÖSSZEFOGLALÁS

Az oktatásra és foglalkoztatásra építő hagyományos reintegrációs programok léte a társadalmi visszailleszkedés szükséges, de nem elégséges alkotóeleme, hiszen önmagukban nem alkalmasak a visszailleszkedés szempontjából kritikus kriminogén tényezők megszüntetésére. Utóbbiban a mediáció hatékony eszköz lehet a büntetés letöltése alatti időszakban is, hiszen elősegítheti az elkövető saját cselekményével való szembesülését, a párbeszéd pedig a társadalom rendszerén belül tartja az elkövetőt, mérsékelve ezzel az izolációs hatásokat. A megbánás és a jóvátétel csak attól várható el, aki még tartozik valahová, éppen ezért rendkívül fontos az elkövető társadalmon belül tartása (Gönczöl, 2005).

A sikeres társadalmi visszailleszkedés többrétű intézkedést igényel. A hazai bv. intézeteket jelenleg a hagyományos reintegrációs vonalak szinten tartása, valamint ezen direktívák folyamatos innovációs igénye jellemzi, az újítások pedig egyre markánsabban beépülnek a reintegrációs módszertanba. Ez az üdvözülnélő folyamat jelentős mértékben köszönhető azoknak az

paradigmaváltást sürgető szakembereknek, de éppúgy az egyházi szervezeteknek is, amelyek kitartóan hisznek az egyén formálhatóságában. Ebből következően a reintegráció akkor lehet eredményes a jövőben, ha a bv. intézetek készek felülemelkedni az eddigi gyakorlatokon, megvizsgálni a mediáció kiszélesítésének gyakorlati előnyeit, az ez idáig alkalmazott mainstream eszközök megtartása mellett. Mindehhez természetesen elengedhetetlen a velük foglalkozó személyi állomány képzése is.

JEGYZETEK

- ¹ <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/kozvetitoi-eljaras-bunteto-es-szabalysertesi-ugyekben> Letöltve: 2022.09.15

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Antalóczy Péter (2014): A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában, *Börtönügyi Szemle*, 33. évfolyam, 4. szám, pp. 19-27
- Barabás A. Tünde (2020): *A mediáció alkalmazásának szélesedése a jog és a gyakorlat alapján a resztoratív elvek érvényesülése az igazságszolgáltatásban*, In: Hollán Mikolós, Mezei Kitti, A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai, Társadalomtudományi Kutatóközpont kiadvány, Budapest, pp. 39-47.
- Christie, Nils (1991): *A fájdalom korlátai*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, pp. 149.
- Christie, Nils (1977): Conflicts as property, *British Journal of Criminology*, 1977/1. pp. 1–15.
- Colson, Aurélien (2021): *ESSEC Business School, Negotiation, Mediation and Conflict Resolution Specialization*, Instructor's Note, France, Cergy
- Deák Éva (2020): *Mediáció, az egyeztetéremelés művészete*, Partners Hungary Alapítvány Kiadó, pp. 20-25.
- Erikson, Erik (1991). Az életciklus: az identitás epigenezise. In: Erikson, E.: *A fiatal Luther és más írások*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Feuer Mária (2008): *A családsegítés elmélete és gyakorlata*, Akadémia Kiadó, Budapest
- Gönczöl Katalin (2005): A szolgáltatott igazság, *Élet és Irodalom* XLIX., Évfolyam, 40. szám
- Hecker-Réz Róbert (2021): *Az érzelmi intelligencia természetrajza, fejlesztésének módszertana: Az autokeirikus iskola rendszerében*, Mondat Kft. Kiadó, Budapest
- Kerecsi Klára (2011): *Konfrontációs és kiegyezés, a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*, Budapest, Akadémiai Doktori Értekezés, pp. 103.
- Kertész Tibor (2010): *Mediáció a gyakorlatban*, Bíbor Kiadó, Miskolc, pp. 259-260.
- Koósne Mohácsi Barbara (2015): *A szabadságelvonás határai, Helyettesítő intézmények és alternatív szankciók a magyar és a német jog összehasonlításának tükrében*, ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest, pp. 243.
- Lovas Zsuzsa – Herczog Mária (2019): *A mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés*, Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest
- Lőrincz József (2018): A büntetés-végrehajtási tudomány fejlődésvázlata hazánkban, *Börtönügyi Szemle* 2018/1.,28.
- MacKenzie, L. Doris (2006): *What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 220-222.
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*, Osiris Kiadó, Budapest, pp. 29-39.
- Maier Reinhard, Christiana – Daniel, Wrana (2008): *Autonomie und Struktur in Selbstlernarchitekturen, Empirische Untersuchung zur Dynamik von Selbstlernprozessen, Beiträge der Schweizer Bildungsforschung*, Budrich Unipress

- Schmehl János (2015): A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében, *Börtönügyi Szemle* 2015/1. szám, 1-4.
- Steven D. Levitt – Stephen J. Dubner (2005): *Freakonomics: A rogue economist explores the hidden side of everything*, New York, HarperCollins, pp. 242.
- Resch, Katharina (2014): Facilitating the Sycamore Tree Programme, Programme by Prison Fellowship for restorative justice in prisons, Building Bridges, *Criminal Justice Programme of the European Union*, JUST/2013/JPEN/AG/4479, pp. 17-20.
- Skinner, B. F. (1953): *Some contributions of an experimental analysis of behavior to psychology as a whole*, *American Psychologist*, 8, 69-78.
- Szakolczai Lóránt (2015): A bv. gazdasági társaságok társadalmi elfogadtatása, egysége és annak arculati megjelenítése, *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. pp. 42-50.
- Vári Krisztina (2008): *A börtönlelkészség hét éve Magyarországon*, 2008/1, pp. 48-61.
- Zimbardo, Philip – Robert, Johnson – Vivian, McCann (2017): *Pszichológia mindenkinek*, Libri Kiadó. Budapest, pp. 32-38.